

Мазенко Н.А.

курсант Дніпропетровського ДУВС

наук. кер. – к.ю.н., доц. **Бацько І.М.**

доц. каф. кримінального процесу

ПОНЯТТЯ ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО МЕТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У галузі виконання покарань сучасне кримінальне законодавство зазнає певних змін. Відбувається перегляд змісту цілей покарання як на практичному, так і на теоретичному рівнях. Кримінальне покарання являє собою конфлікт між державною волею, встановленою в нормі, та індивідуальною волею осіб, які порушують її. Для нейтралізації цього конфлікту служать цілі покарання, згідно із його поняттям, сутністю та призначенням [6].

Для класичного періоду розвитку кримінально-правової науки домінуючою була точка зору, що покарання є карою, мірою державного примусу, яка застосовувалась судом. Так, А. Піонтковський і М. Беляєв вважали, що покарання – це кара за вчинений злочин, яка обов'язково має передбачати певні обмеження та страждання. Зокрема, М. Беляєв підкреслював, що під карою як метою покарання ми розуміємо завдання правопорушникові страждань і втрат як відплату за вчинений ним злочин. На думку М.І. Бажанова, покарання – це примусовий захід, застосований кримінальним законом за вчинення злочину. Відомий вчений Й. Ной зазначав, що покарання – це не тільки примусовий захід, поєднаний з карою та застосований судом до особи, винної у вчиненні злочину, а й захід, який має свої цілі і завдання. Покарання має застосовуватись з метою спеціальної і загальної превенції та виправлення, що передбачає завдання перевиховання засудженої особи [3]. Зокрема у ч. 1 ст. 50 КК України зазначено, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого [1]. Аналіз змісту поняття покарання дозволяє розглянути та виокремити основні його ознаки. Розглядаючи це питання, першою важливою ознакою покарання, що визначає його соціальний зміст, є визнання покарання заходом законного державного примусу, що застосовується до осіб, які вчинили посягання, що за своєю суттю є злочинним. Тобто покарання безпосередньо примушує особу до законотворчої поведінки, згідно із встановленими нормами. Друга ознака покарання закріплена в ст. 2 КК, де зазначено, що особа не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і не встановлено обвинувальним вироком суду. Третя розпізнавальна ознака покарання також закріплена в ч. 2 ст. 2 КК і полягає в тому, що покарання може бути застосовано лише за вироком суду від імені держави, що надає йому публічного характеру. Четверта ознака по-

карання знайшла своє законодавче закріплення в ч. 1 ст. 50 КК, де зазначено, що покарання полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Саме в цьому проявляється така властивість покарання, як кара, що робить його найвпливовішим заходом державного примусу. П'ята характерна ознака покарання полягає в тому, що в ньому знаходять своє вираження засудження, тобто негативна оцінка з боку держави як вчиненого злочину, так і самої особи що вчинила злочин, злочинця. Авторитетність такої оцінки закріплюється обвинувальним вироком, що виноситься судом від імені держави і містить конкретну міру покарання.

Аналізуючи вищесказане, зазначимо, що метою покарання є кінцевий результат, якого бажає досягнути держава в ході застосування судом до особи такого особливого заходу державного примусу, яким є кримінальне покарання.

Якщо розглядати теорії походження покарання, то можна дійти висновку, що має місце інтегративна (змішана) теорія покарання, яка поєднує ідеї абсолютної та відносної (утилітарної) теорій. Цілями покарання вчені цієї теорії вважають залякування й відплату (кару), виправлення покараного, а також спеціальну та загальну превенцію [6]. Саме на такій інтегративній позиції зосереджений КК України. У частині 2 ст. 50 КК України сформульовано цілі покарання: «Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами». Поняття «кара» у Кодексі вжите як одна з цілей кримінального покарання, що є неприпустимим, оскільки визнати кару одночасно як сутність і мету покарання неможливо.

Таким чином, цілі покарання (або складові мети покарання) становлять:

а) кара – розплата засудженого за злочин, за ту шкоду, яку він завдав суспільству в цілому й окремим фізичним та юридичним особам. Тобто засуджений розплачується за це обмеженням своїх прав і свобод. Під карою ми розуміємо заподіяння страждань і втрат винному, а тому цілком є підтримання тези про неможливість визнання кари метою покарання. Це відповідає ч. 3 ст. 50 КК, де передбачено, що покарання не має на меті заподіяти фізичні страждання чи приниження людської гідності [5];

б) мета виправлення засудженого полягає у тому, щоб, впливаючи на нього під час виконання призначеного судом покарання, так змінити його особистість, аби перетворити злочинця на безпечну й нешкідливу для суспільства особу, хоча б і шляхом засвоєння ним неминучості відбування більш тяжкого покарання за вчинення нового злочину (так зване юридичне виправлення);

в) запобігання вчиненню нових злочинів з боку засудженого (спеціальна превенція) полягає в тому, щоб поставити особу в такі умови, за яких вона, навіть бажаючи вчинити злочин, не могла б цього зробити. Мета спеціальної превенції досягається двома шляхами: а) злочинець позбавляється фізичної можливості вчинити злочин; б) злочинець остерігається повторного застосу-

вання до нього покарання за злочин.

Різні види покарань передбачають різні форми позбавлення злочинця фактичної можливості вчинити новий злочин. При позбавленні волі на певний строк засудженого відправляють до спеціальної виправної установи, де він перебуває під постійною охороною і наглядом. Ця мета досягається також шляхом використання всіх законних обмежень прав і свобод, якими характеризується той чи інший вид покарання. І чим суворіший є вид покарання, тим більше можливостей для досягнення цієї мети;

г) запобігання вчиненню злочинів з боку інших осіб (загальна превенція) полягає в попередженні злочинів з боку невизначеного кола осіб, які схильні до вчинення злочину і не відкидають можливості досягти своїх цілей вчиненням злочину, шляхом застосування покарання до осіб, які злочин вчинили. Проте переважна більшість громадян не вчинює злочинів зовсім не тому, що через їх скоєння держава загрожує застосуванням покарання, а тому, що заподіяння шкоди суспільним відносинам, які охороняються правом, суперечить їхнім морально-правовим установкам, поглядам і переконанням. Вони перебувають у нерозривній єдності між собою і досягнення кожної з них сприяє досягненню інших [4].

Отже, правовим наслідком призначення покарання є судимість, тобто такий юридичний стан засудженого, коли на нього поширюються певні обмеження кримінально-правового або загально-соціального характеру. Таким чином, призначене покарання виступає правовим критерієм, показником негативної оцінки злочину і особи, яка його вчинила, з точки зору кримінального закону і моральності.

1. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26.

2. Кримінальне право України: Загальна частина : підруч. для студ. вищих навчальних закладів / Ю.В. Александров, В.А. Клименко. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.

3. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М.І. Бажанов. – К. : Кондор, 2005. – 480 с.

4. Мельник М.І., Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Атіка, 2003.

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22.12.1995 № 22 “Про практику призначення судами кримінального покарання”.

6. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. ; за ред проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Київ; Харків : Юрінкои Інтер – Право, 2001.